

Před 55 lety se v Praze sebeupálil student Jan Zajíc

27.2.2024 - Martin Vacek | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Dne 25. února před 55 lety se po vzoru Jana Palacha v Praze na Václavském náměstí sebeupálil další student. Jan Zajíc bývá označován jako pochodeň číslo 2. O okolnostech a motivech této tragické události z roku 1969 jsme si povídali s historikem Petrem Blažkem z Ústavu pro studium totalitních režimů, mimo jiné také autorem knihy *Živé pochodně v sovětském bloku*, která nedávno vyšla v Rumunsku a v přípravě jsou i její další jazykové mutace.

Na domě s číslem popisným 39 na Václavském náměstí v Praze je instalována pamětní deska připomínající tragický čin Jana Zajíce ze dne 25. února 1969. Pane Blažku, co se zde konkrétně odehrálo?

Jan Zajíc byl osmnáctiletý mladík, který 25. února 1969 přijel ze Šumperka do Prahy a rozhodl se, že bude následovat Jana Palacha. On sám se několik dnů účastnil hladovky za požadavky Jana Palacha, byl také na Palachově pohřbu a v následujících týdnech přemýšlel, že by se stal jeho následovníkem. Chtěl naplnit jeho představu o vytvoření skupiny, která by se postupně zapalovala, a tím zvýšila tlak. Byl nespokojený s tím, že lidé sice přišli na pohřeb Jana Palacha, ale že vzrušená atmosféra a tlak na vládu postupně upadal. Rozhodl se, že tedy udělá stejnou věc, aby dal další šanci změnit dějiny. Jan Zajíc se chtěl původně zapálit u Národního muzea, na stejném místě jako Jan Palach, ale muzeum bylo zavřené, neměl se tedy kde připravit, tak hledal nějaké náhradní místo. Ve dvoře domu s číslem popisným 39 na Václavském náměstí našel místnost, kde to bylo možné. V jednom z bočních vchodů toho průchodu se zapálil, chtěl vyběhnout na Václavské náměstí, ale to se mu nepodařilo. Ztratil orientaci a místo, aby vyběhl ven, se dostal do mezipatra domu, kde na následky rozsáhlých popálenin zemřel.

Zdůvodnil Jan Zajíc nějak svůj úmysl?

Jan Zajíc se připravoval na svůj čin poměrně důkladně, napsal dopisy, které adresoval svým sourozencům a rodičům, a napsal i prohlášení občanům Československé republiky, kde vysvětlil, proč to dělá. Cituji: *„Nedělám to proto, aby mne někdo oplakával, nebo proto, abych byl slavný, anebo snad, že jsem se zbláznil. K tomuto činu jsem se odhodlal proto, abyste se už vážně vzbouřili a nedali s sebou vláčet několika diktátory! Pamatujte: Když někomu vystoupí voda nad hlavu, je už jedno o kolik.“* Celý text tohoto prohlášení je rozsáhlejší, Jan Zajíc v něm dále vyzývá své spoluobčany, aby bojovali proti nastupující normalizaci. Říká, že je možné bojovat nejen se zbraní v ruce, ale i jinými prostředky. Ten text je celkem radikální, ale zároveň dojemný. Svědčí o velké citlivosti Jana Zajíce.

Jak na čin Jana Zajíce zareagovala tenkrát veřejnost?

Jan Zajíc svůj čin provedl přesně měsíc po pohřbu Jana Palacha, zároveň to bylo symbolické, protože se to stalo na výročí komunistického převratu v Československu. Občas bývá řečeno, že Zajícův čin neměl žádný ohlas, ale není to pravda. Přestože přece jen už cenzura začala přituhovat daleko výrazněji než měsíc předtím, tak o tom činu se vědělo a studenti rozšiřovali jeho prohlášení, ze kterého jsem citoval. Na pohřeb do rodného Vítkova přijelo téměř deset tisíc lidí, ale to, že už to byl severomoravský Vítkov svědčí o tom, že situace se změnila. Zatímco Jan Palach byl pohřben v Praze, tak u Jana Zajíce, přestože si to přál, to možné již nebylo. Ale do Vítkova potom jezdili lidé i během

následujících 20 let normalizace, jméno Jana Zajíce bylo připomínáno v exilu i v opozičních kruzích. Zaznívalo také při demonstracích v roce 1989 během Palachova týdne, takže se určitě nedá říct, že byl zapomenut.

Na stranu druhou Zajícův čin byl velmi tragický a odlišuje se od většiny živých pochodní v sovětském bloku, které jsem zkoumal a popsal. On o svém plánu mluvil dopředu, řekl o něm nejen svým spolužákům, ale věděli o něm i někteří učitelé ve škole, kterou studoval. Někteří z nich se mu to snažili rozmluvit, ale nakonec tomu nezabránili. Zajíc odjel do Prahy dokonce s jedním svým spolužákem, k nim se pak přidaly ve vlaku ještě dvě dívky ze stejné školy, které náhodou jely stejným vlakem, kteří ho celou cestu přemlouvali, aby to nedělal. Ale on se nenechal odradit.

Mělo to, pane Blažku, nějaký smysl? Nebyla oběť Jana Zajíce přece jen zbytečná?

Musíme se na jeho čin dívat především dobovými očima. Pokusit se pochopit, o jakou tragédii se jednalo v souvislosti nejenom se srpnovou okupací, ale i s těmi následujícími okolnostmi, které v Československu hrozná invaze ze srpna 1968 rozpoutala. Návrat k autoritativnímu modelu vládnutí atd. vedl řadu lidí k přemýšlení, co dělat, jakým způsobem protestovat proti tomu, co se děje? Pokusit se to nějak zastavit. To, že sebeupálených lidí bylo nakonec více, že to nebyli jenom Jan Palach a Jan Zajíc, ale i někteří další, a to i za hranicemi, svědčí o tom, že situace byla pro řadu lidí skutečně zoufalá. A zoufalé časy rodí zoufalé činy. O Janu Zajícovi a Janu Palachovi by se mělo určitě mluvit jako o hrdinech, kteří obětovali své životy, aby vyburcovali ostatní v situaci, která byla velmi hraniční.

Děkuji za rozhovor. O Janu Zajícovi a dalších následovnicích Jana Palacha promluví Petr Blažek s hosty v debatě v úterý 27. února 2024 od 18 hod. v pražské knihovně Libri prohibiti.

Připravil MARTIN VACEK

Videorozhovor s Petrem Blažkem o činu Jana Zajíce na kanálu YouTube ÚSTR

<https://www.ustrcr.cz/pred-55-lety-se-v-praze-sebeupalil-student-jan-zajic>